

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 4, 2021 | 29.04.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.4.203](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.203)

УДК 336+368.914.22

*В. Д. Шорох,
здобувач вищої освіти ступеня доктор філософії першого року навчання,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
ORCID ID: 0000-0001-7278-4447*

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ РОЗПОДІЛУ УЧАСНИКІВ РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ЗА УМОВ ОЦІНКИ ЇХ РИЗИКІВ

*V. Shorokh
higher education degree PhD of the first year of study,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

DETERMINATION OF CRITERIA FOR DISTRIBUTION OF NON-BANKING FINANCIAL SERVICES MARKET PARTICIPANTS UNDER CONDITIONS OF ASSESSMENT OF THEIR RISKS

Сучасні методики оцінки ризиків учасників ринку небанківських фінансових послуг містять уніфіковані підходи, що не в повній мірі враховують індивідуальні особливості їх діяльності. Окрім того, контрольні обмеження Регулятора (з липня 2020 року Національний банк України), що діють на законодавчому рівні розподіляють учасників небанківських фінансових послуг лише за відповідним Реєстром фінансових установ, що не відповідає задачам щодо оцінки ризиків їх діяльності. У статті запропоновано поєднати два критерія: «спрямованість діяльності» та «впливовість на ринку», що дозволяють здійснити деталізований розподіл учасників небанківських фінансових послуг за принципами індивідуальної фінансової послуги, що вони надають та масштабності впливу на розвиток ринку фінансових послуг. За результатами застосування цих критеріїв отримано дві групи учасників ринку небанківських фінансових послуг – фінансові компанії та страхові компанії, що запропоновано враховувати в подальшому дослідженні для оцінки ризику їх діяльності. Більш того, визначено частку впливу цих учасників ринку небанківських фінансових послуг, що суттєво перерозподілена у бік страхових компаній, що протирічить їх кількості на ринку фінансових послуг у відношенні до кількості фінансових компаній. Це пояснюється специфікою діяльності цих двох фінансових установ, а саме дворівневою розподільністю страхових компаній (страхування життя та ризикове страхування) та 5-ти рівневою класифікацією фінансових компаній (за КВЕД ДК 009:2010 – 64.99, 64.91, 64.19, 64.92, інші), що приведені до видів економічної діяльності в рамках фінансових послуг, які вони надають. Через відсутність інформації в Реєстрі фінансових установ щодо володіння фінансовими компаніями ліцензій на здійснення певної діяльності, розподіл за рівнями проведено методом індивідуально пошуку. Комплексний підхід, що включає розподіл фінансових установ небанківського сектору за ліцензіями їх діяльності визначає групи учасників ринку небанківських фінансових послуг до яких мають застосовуватись окремі методики оцінки ризиків, а не універсальні методи, що відповідають практиці сьогодення.

Modern methods of risk assessment of participants in the market of non-banking financial services contain unified approaches that do not fully take into account the individual characteristics of their activities. In addition, the control restrictions of the Regulator (since July 2020, the National Bank of Ukraine) in force at the legislative level distribute participants in non-banking financial services only according to the relevant Register of financial institutions, which does not meet the objectives of assessing the risks of their activities. The article proposes to combine two criteria: "activity orientation" and "market influence", which allow for a detailed distribution of participants in non-banking financial services according to the principles of individual financial services they provide and the scale of impact on financial services market development. As a result of the application of these criteria, two groups of participants in the market of non-banking financial services were obtained - financial companies and insurance companies, which is proposed to be taken into account in further research to assess the risk of their activities. Moreover, the share of influence of these participants in the market of non-banking financial services has been determined, which is significantly redistributed towards insurance companies, which contradicts their number in the financial services market in relation to the number of financial companies. This is due to the specifics of these two financial institutions, namely the two-level distribution of insurance companies (life insurance and risk insurance) and 5-level classification of financial companies (according to NACE DK 009: 2010 - 64.99, 64.91, 64.19, 64.92, others), which reduced to the types of economic activity within the financial services they provide. Due to the lack of information in the Register of Financial Institutions on the possession of licenses by financial companies to carry out certain activities, the distribution by levels was carried out by individual search methods. An integrated approach, which includes the distribution of financial institutions in the non-banking sector under their licenses, identifies groups of non-banking financial services market participants to which separate risk assessment methods should be applied, rather than universal methods that are relevant to current practice.

Ключові слова: *критерії розподілу; ринок небанківських фінансових послуг; учасники; оцінка ризику; фінансові установи.*

Key words: *distribution criteria; non-bank financial services market; participants; risk assessment; financial institutions.*

Постановка проблеми. Питання розподілу учасників ринку небанківських фінансових установ є апіорі зрозумілим з точки зору існування чітко сформульованого в Законі України «Про фінансові послуги та регулювання ринку фінансових послуг» [1] переліку фінансових послуг (ст. 4), які вони надають. Тобто, фінансові установи, що отримали ліцензії на здійснення відповідної діяльності мають певне розмежування за видом послуг. За таких умов, критерієм розподілу є специфіка діяльності фінансової установи, що вказує на різноманітну спрямованість учасників ринку небанківських фінансових послуг (далі – НФП) в аспекті послуг, які вони представляють. Така диференціація відповідає вимогам Регулятора (з 01.07.2020 р. це Національний банк України) до моніторингу діяльності учасників РНФП, але не надає деталізованої та обґрунтованої інформації щодо оцінки будь-яких процесів, відмінних від специфікації фінансових установ.

У грудні 2020 року Правління Національного банку України затвердило «Положення про встановлення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення діяльності учасниками ринку небанківських фінансових послуг, їх суспільну важливість, на підставі яких визначається періодичність проведення планових інспекційних перевірок, та порядок їх застосування» №157 [2], відповідно до якого оцінка ступеня ризику здійснюється за трьома групами: страховики, кредитні спілки та фінансової компанії, юридичні особи, які не є фінансовими установами, але мають право надавати послуги з фінансового лізингу (лізингодавця), ломбарди. Таким чином, НБУ поєднує учасників «за умовним» критерієм, що, на наш погляд, не в повній мірі відповідає специфіці діяльності кожного учасника. Вірогідно за цим Положенням, ломбарди об'єднано з фінансовими компаніями через низьку частку на ринку останніх, але розгалуженість діяльності фінансових компаній не має перетину з ломбардною діяльністю. Тож, подібний розподіл поєднує специфічні ризики учасників конкретної групи в одну складову, що не враховує інформаційну перевагу одних над іншими.

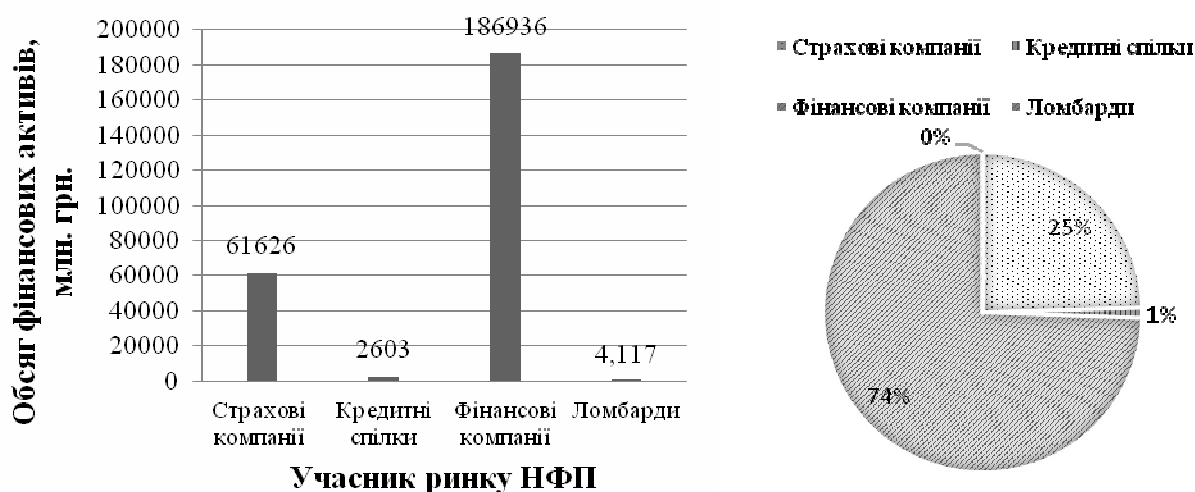
Отже, поєднання учасників ринку НФП в універсальні групи за певними критеріями є непередбаченим законодавством питанням, але можливим в рамках дослідження, що спрямоване на досягнення вузької мети.

Однією з таких цілей є, наприклад, оцінка ризиків діяльності учасників ринку НФП. Актуальність дослідження ризиків в сучасних економічних умовах на які вплинула пандемія, зміна Регулятора, загальне скорочення ринку фінансових послуг через загострення конфліктів на Сході країни, тощо не викликає сумнівів, тож розподіл фінансових установ в межах цього питання є необхідною умовою розробки підходів до оцінки ризиків їх діяльності. А значить, для визначення універсальних рекомендацій щодо цієї оцінки необхідно виявити критерії розподілу суб'єктів ринку НФП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ринку небанківських фінансових послуг як посередника на ринку фінансових послуг присвячували свої праці такі науковці як: Баланюк Л. [3], Внукова Н. М. [4], Дорош О. [5], Каракулова І. [6], Литвин П. [7], Черней В. [8] та ін., кожен з яких розглядає небанківські фінансові установи як складову фінансово-кредитної системи, що надає вузькоспеціалізовані фінансові послуги. Вчені наводять безліч класифікацій НФУ, що мають різноманітні структури, розгалуженість яких потребує уточнень. В свою чергу, Бачо Р. [9] у своїй монографії узагальнив та доповнив ці класифікаційні ознаки і представив їх у наступному вигляді: за спрямованістю діяльності, за видами посередників, за наявністю мережі структурних підрозділів, за колом проведених операцій, від особливостей та напрямів діяльності, за способом залучення. Такі ознаки носять змістовну інформацію, дають можливість здійснити розподіл за обраним критерієм відповідно до наявного предмету дослідження, але не враховують потребу до подвійної диференціації установ за декількома ознаками.

Мета статті. Метою дослідження є визначення критеріїв розподілу суб'єктів ринку небанківських фінансових установ для практичного застосування за умов оцінки ризику їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктами дослідження в процесі оцінки ризику виступають усі учасники ринку небанківських фінансових послуг, тобто кожний представник Державного реєстру фінансових установ [10], а саме страхові компанії (210 станом на 01.03.2021 р.), кредитні спілки (318), фінансові компанії (969), ломбарди (301) та довірчі товариства (1). Станом на березень 2021 року таких установ 1799 [10]. Кожний із представників ринку фінансових послуг займає певну частку у структурі ринку. Так, у грудні 2020 року НБУ опублікував Огляд небанківського фінансового сектору за III квартал [11], де представив інформацію щодо активів учасників ринку небанківських фінансових послуг, що дозволяє сформулювати секторальний їх розподіл за учасниками. Зауважено, що дані огляду включають банківські установи, результати діяльності яких наведені у відношенні до учасників ринку НФП, тому для визначення його структури необхідно провести певні розрахунки щодо виокремлення одних від інших (рис. 1).

Рис. 1. Обсяг фінансових активів учасників ринку НФП та їх частка станом на березень 2021 року
Складено на основі [10]

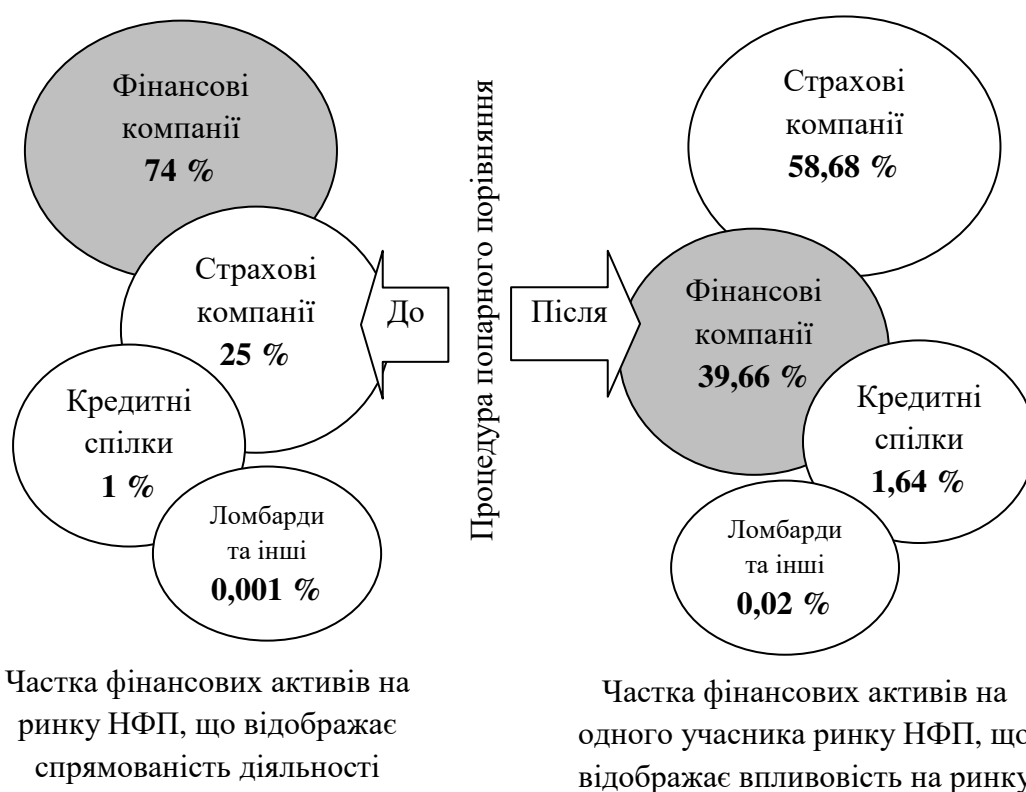
Як видно з рис. 1, найбільшим обсягом активів володіють фінансові компанії, що сукупно займають найбільшу частку ринку – 74 %, наступними за величиною є страхові компанії - 25 %, далі кредитні спілки - 1 % та ломбарди – менше 1 %. Тобто, логічним є твердження щодо впливу фінансових компаній на темпи розвитку ринку НФП через їх обсяги залучених коштів у власну діяльність.

Якщо глибше дослідити цей вплив з огляду ризиків, що потребують оцінки – фінансові компанії не будуть лідерами з цього питання, бо отриманий результат обумовлений лише суттєвою кількістю фінансових компаній на ринку НФП, що не враховує диференціацію, яка пов'язана з фінансовими послугами, які вони надають за ліцензіями із залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення, фінансового лізингу, надання гарантій, факторингу, здійснення валютних операцій тощо. Таким чином, різна спрямованість діяльності фінансових компаній ставить під сумнів свій вплив на розвиток ринку фінансових послуг як одного універсального учасника. Більш того, специфікація діяльності фінансових компаній характеризується наявністю різних ризиків, що виникають в процесі їх функціонування, а отже комплексний підхід до аналізу діяльності фінансових компаній, в тому числі їх ризиків не є обґрунтованим через

розгалуженість ліцензій та неможливість надання універсальної оцінки. Це також підтверджується часткою кожного учасника ринку НФП за фінансовими активами в межах попередньо представленого сектору.

Так, на одну фінансову компанію за середнім значенням припадає 193,72 млн. грн. фінансових активів (186936 млн. грн./ 965 установ), в свою чергу, на одну страхову компанію приходить 286, 63 млн. грн., що на 92,91 млн. грн. більше за фінансову компанію. Якщо оглянути специфікації страхових компаній, то вбачаємо, що на відміну від фінансових компаній, їх лише дві: страхові компанії зі страхування життя та ризикові страхові компанії. Розгалуженість страхових компаній як учасників ринку НФП мінімальна, що свідчить про сконцентрованість найбільшого впливу на ринку саме в них. Інші учасники ринку НФП, такі як кредитні спілки та ломбарди мають найменшу середню величину фінансових активів на одну фінансову установу – 8,03 та 0,014 млн. грн. відповідно. І хоча вони мають виключну специфіку власної діяльності, що притаманна лише їм, вплив їх діяльності є мінімальною величиною, через те, що частка у структурі ринку НФП мала у відношенні до страхових та фінансових компаній.

У представленому аналізі легко прослідковується розподіл ринку НФП на чотири групи за такими двома ознаками як «спрямованість діяльності» («специфікація») та «впливовість на ринку НФП». Для подальшої класифікації запропоновано використовувати ці ознаки в якості критеріїв для побудови відповідного рейтингу, що відображає не лише масштаби діяльності фінансових установ на ринку НФП, а і їх загальний вплив на його розвиток (рис. 2).

Рис. 2. Розподіл учасників ринку НФП за двома представленими критеріями

Як видно з рис.2, отриманий рейтинг учасників ринку НФП відображає найбільшу частку фінансових активів – 58,68 % у страхових компаніях, що наголошує на їх можливості впливати на розвиток ринку НФП за концентрацією показника на одну фінансову установу. Фінансові компанії також мають високу концентрацію фінансових активів – 39,66 %, але суттєва перевага страхових компаній у відносному вигляді свідчить про перерозподіл навантаження на ринку НФП в їх сторону. Так, шляхом попарного порівняння за двома критеріями, що попередньо наведені, множина суб'єктів оцінювання впорядкована відповідно до предмету дослідження. Представлений розподіл запропоновано враховувати під час подальших розрахунків, що пов'язані з оцінкою ризику діяльності усіх учасників ринку НФП.

Наявність критерію «впливовість на ринку НФП» показує необхідність дослідження процесу оцінки ризику на ринку за даними двох груп: фінансових компаній та страхових компаній. Отже, застосування двох критеріїв дає можливість звузити обсяг загальної вибірки учасників ринку НФП до двох основних, дії яких впливають на розвиток ринку загалом. Як зазначалось вище, розподіл навантаження на цих учасників переважає в сторону страхових компаній через розгалуженість ліцензій, що видаються фінансовим компаніям.

Детальний розподіл за критерієм «спрямованість діяльність» або «специфікація» в аспекті ліцензій, якими володіють фінансові установи визначає індивідуальну фінансову послугу, що вони надають в межах класифікації видів економічної діяльності (КВЕД ДК 009:2010). Фінансові установи, що внесені в Реєстр [10]

мають від 1 до 9 ліцензій в абсолютно різних поєднаннях, але більшість з них за своїм середнім значенням є власниками 4 ліцензій, а саме: 64.19. Інші види грошового посередництва; 64.91. Фінансовий лізинг; 64.92. Інші види кредитування; 64.99. Надання інших фінансових послуг (крім страхування та пенсійного забезпечення), н.в.і.у. Інформація щодо ліцензій на діяльність знаходиться в загальному доступі на сайтах фінансових компаній, але в Реєстрі фінансових установ приміток щодо наявних ліцензій, в тому числі пояснень відносно того, яка ліцензія є основною відсутні. Ранжування фінансових установ з метою їх поділу за специфікою діяльності проведено індивідуальним пошуком за допомогою інтернет-ресурсу YouControl [12], що представляє необхідні дані з означення основної ліцензії. Результати пошуку наведені в табл. 1.

Таблиця 1.
Розподіл фінансових компаній за ліцензіями діяльності

Кількість фінансових компаній	Вид економічної діяльності за КВЕД ДК 009:2010	Частка фінансових компаній
585	64.99. Надання інших фінансових послуг (крім страхування та пенсійного забезпечення), н.в.і.у	60 %
245	64.92. Інші види кредитування	25 %
81	64.19. Інші види грошового посередництва	8 %
33	64.91. Фінансовий лізинг	4 %
25	Інші	3 %

Складено автором на основі даних [11]

Як видно з табл. 1, основною діяльністю більшості фінансових компаній є діяльність з надання інших фінансових послуг (крім страхування та пенсійного забезпечення) – 585 фінансових компаній, що складають частку 60 % від загальної кількості фінансових компаній (969), фінансовим лізингом займаються лише 33 з 969 фінансових компаній (4 %), а 25 фінансових компаній займаються наданням інших фінансових послуг, що включають ліцензії 66.19 Інша допоміжна діяльність у сфері фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення або 66.12. Посередництво за договорами на цінних паперах або товарах.

Тобто, розгалужена система ліцензій на здійснення діяльності фінансовими компаніями має структурований вигляд відповідно до критерію специфіки надання послуг, що дозволяє окремо для кожної групи фінансових установ розробити методичні рекомендації для оцінки їх ризику.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Логічним є твердження, що оцінку ризику діяльності представлених на рис. 2 фінансових установ необхідно проводити за отриманими групами розподілу. Перелік показників, що дає можливість оцінити ризик діяльності того чи іншого представника ринку НФП має враховувати специфічні особливості кожного окремого учасника, але відображати комплексний підхід до визначення узагальнюючого коефіцієнта ризику. Тобто, оцінка ризику страхової компанії має відрізнитись від оцінки ризику фінансової компанії чи ломбарду.

Таким чином, дослідження будь-якого процесу діяльності учасників ринку НФП, в тому числі оцінки ризиків, варто концентрувати за двома критеріями, що індивідуально спрямовані на специфіку фінансової послуги, що надається або на впливовість учасника ринку НФП у відношенні до загального його складу. Для подальшого дослідження запропоновано враховувати обидва критерії вибору учасників ринку НФП. Такий розподіл дає можливість враховувати в дослідженні не лише вузькі особливості учасників, а й апробувати результати до широкого переліку учасників НФП.

Література.

1. Верховна рада України (2002). Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.
2. Постанова Правління Національного банку України «Положення про встановлення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення діяльності учасниками ринку небанківських фінансових послуг, їх суспільну важливість, на підставі яких визначається періодичність проведення планових інспекційних перевірок, та порядок їх застосування» №157 від 11.12.2020 р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0157500-20#Text>.
3. Баланюк Л. Л. Поняття та місце небанківської установи в фінансовій системі України. Право України. 2018. №3. С. 47-51.
4. Vnukova, N., Kavun, S., Kolodiziev, O., Achkasova, S., Hontar, D. (2020). “Indicators-markers for assessment of probability of insurance companies relatedness in implementation of riskoriented approach”, *Ikonomicheski Izsledvania*, vol.1, pp. 151–173.
5. Дорош О. Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України: фвтореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів. 2003. 20 с.
6. Каракулова І. С. Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ. 2008. 22 с.

7. Литвин П. В. Небанківські фінансові інститути: особливості функціонування механізмів державного регулювання. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2012. Вип. 4. С. 211-219.

8. Черней В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: монографія. Київ. ЦУЛ. 2014. 456 с.

9. Бачо Р. Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти) : монографія. Ужгород : Вид-во ТОВ «Рік-У». 2016. 448 с.

10. Офіційний сайт Національного банку України. Державний реєстр фінансових установ. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/split/registers-lists>.

11. Офіційний сайт Національного банку України. Огляд небанківського фінансового сектору. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-jovten-2020-roku>.

12. Онлайн-сервіс перевірки компаній України YouControl. Режим доступу: <https://youcontrol.com.ua/ru/>

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On financial services and state regulation of financial services markets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>. (Accessed 19 April 2021).

2. National Bank of Ukraine (2020), "Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine "Regulations on establishing criteria for assessing the degree of risk of non-banking financial services market participants, their social importance, based on which the frequency of scheduled inspections and the procedure for their application", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0157500-20#Text>. (Accessed 19 April 2021).

3. Balaniuk, L. L. (2018), "The concept and place of a non-banking institution in the financial system of Ukraine", *Pravo Ukrainy*, vol. 3, pp. 47-51.

4. Vnukova, N. Kavun, S. Kolodiziev, O. Achkasova, S. and Hontar, D. (2020), "Indicators-markers for assessment of probability of insurance companies relatedness in implementation of riskoriented approach", *Ikonomicheski Izsledvania*, vol.1, pp. 151-173.

5. Dorosh, O. L. (2003), "Non-bank financial institutions in the economic system of Ukraine", Ph.D. Thesis, Economy, I. Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine.

6. Karakulova, S. (2008), "Non-bank financial institutions in the market of financial services of Ukraine", Ph.D. Thesis, Economy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

7. Lytvyn, P. (2012), "Non-bank financial institutions: features of the functioning of mechanisms of state regulation", *Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Administration*. Series: Management, vol. 4, pp. 211-219.

8. Cherney, V. (2014), *Kryminal'no-pravovi ta kryminolohichni zasady zapobihannia zlochynam u sferi diial'nosti nebankivs'kykh finansovykh ustanov v Ukraini* [Criminal law and criminological principles of crime prevention in the field of non-banking financial institutions in Ukraine], CUL, Kyiv, Ukraine.

9. Bacho, R. (2016), *Non-banking financial services markets: development regulation (institutional and analytical aspects) [Rynky nebankivs'kykh finansovykh posluh: rehuliuвання розвитку (instytutysijni ta analitychni aspekty)]*, TOV «Rik-U», Uzhhorod, Ukraine.

10. Official site of the National Bank of Ukraine (2021), "State Register of Financial Institutions", available at: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/split/registers-lists>. (Accessed 19 April 2021).

11. Official site of the National Bank of Ukraine (2021), "Overview of the non-banking financial sector", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-jovten-2020-roku>. (Accessed 19 April 2021).

12. Online service for checking Ukrainian companies (2021), available at: <https://youcontrol.com.ua/ru/> (Accessed 19 April 2021).

Стаття надійшла до редакції 20.04.2021 р.